

INFORMATION AND LIBRARY SYSTEM IN UZBEKISTAN

Shovkieva Shohida Bobosher Kizi

Uzbek State Institute of Arts and Culture

Annotation

This article provides information about the information library system, its organization, principles and principles, the level of information library supply in Uzbekistan and information library management.

Keywords: information-library, principle, principle, management

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2006- yil 20- iyunda qabul qilingan «Respublika aholisini axborot-kutubxona bilan ta’minlashni tashkil etish to‘g‘risida»gi Qarori axborot-kutubxona ishida axborot va kommunikatsion texnologiyalarini amaliyotga tatbiq etish, aholining axborot-kutubxona muassasalariga bo‘lgan ehtiyojini to‘laqonli qondirishga qaratilgan. Qaror aholini axborot-kutubxona bilan ta’minlashni takomillashtirish, eng muhimi, kutubxonachilik ishini rivojlantirish uchun zarur bo‘lgan respublika axborot-kutubxona tizimini tubdan isloh qilishga asos bo‘ldi. Qarorga muvofiq ommaviy va markaziy kutubxonalar o‘rnida axborot-kutubxona markazlari va axborotresurs markazlari tashkil etildi. Madaniyat va sport ishlari vazirligi tasarrufidagi ommaviy kutubxonalar tarmog‘i ko‘rib chiqilib, ular Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi, Xalq ta’limi vazirligi, O‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limi markazi hamda O‘zbekiston Aloqa va axborotlashtirish agentligi tizimiga kiritildi. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzurida Respublika axborot-kutubxona tizimi faoliyatini muvofiqlashtirish bo‘yicha idoralararo kengash tuzilib, Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi shu kengashning ishchi organi etib tayinlandi. Ilgari respublikamiz viloyatlarida faoliyat yuritgan ommaviy markaziy kutubxonalar aloqa va axborotlashtirish agentligi tasarrufiga o‘tkazilib, axborot-kutubxona markazlariga aylantirildi. Axborot-kutubxona markazlarini boshqarish uchun agentlik huzurida Respublika axborot-kutubxona markazi (RAKM) tashkil etildi. Hozirgi kunda har bir viloyatda bittadan va Toshkent shahri hamda Qoraqalpog‘iston Respublikasida jami 14 ta axborot-kutubxona markazlari faoliyat olib bormoqda. Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi, Xalq ta’lim vazirligi tizimidagi o‘quv yurtlarida axborot-resurs markazlari tashkil etilib, joylardagi ommaviy kutubxonalar shu axborot-resurs markaziga birlashtirilgan holda aholiga xizmat ko‘rsatmoqda. Respublikada amalga oshirilgan axborot-kutubxona sohasidagi

islohotlar axborot-resurs va axborot-kutubxona faoliyatini belgilab beruvchi huquqiy-me'yoriy hujjatlarni ishlab chiqish, axborot-kutubxona ishining asosiy metodlari va shakllarini qayta ko'rib chiqish, an'anaviy ish shakllaridan axborotlashtirishni hisobga olgan yangi, o'ta takomillashgan va samarali metodlarni joriy etish va foydalanishga o'tish zaruratini keltirib chiqardi. «Axborot-kutubxona faoliyati to'g'risida»gi Qonunning 4- moddasida axborot-kutubxona faoliyatining asosiy vazifalari belgilab berildi. Bular quyidagilardan iborat: foydalanuvchilarning axborot-kutubxona resurslaridan foydalanishini ta'minlash; foydalanuvchilarning intellektual, ma'naviy-axloqiy, bilim olish ehtiyojlarini qondirish uchun shart-sharoitlar yaratish; milliy madaniyatni tiklashga va yanada rivojlantirishga ko'maklashish; O'zbekiston xalqining tarixiy, ma'naviy va madaniy merosini saqlash; axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida axborot-kutubxona resurslaridan o'zaro foydalanishni ta'minlash. Bu esa axborot-kutubxona tizimi faoliyatidagi xodimlarning oldiga ulkan vazifalar qo'ydi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «2011–2015- yillarda axborot-kommunikatsion texnologiyalari bazasida axborot-kutubxona va axborot resurs xizmatlari sifatini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 2011- yil 23-fevralda qabul qilingan PQ № 1487- sonli Qarorida hozirgi kunda mamlakatimizda 11026 tadan ziyod axborot-kutubxona muassasalari faoliyat ko'rsatib, ulardan 6,3 million nafardan ortiq kitobxon va o'quvchilar foydalanib kelayotganligi qayd qilib o'tiladi. Axborot-kutubxona muassasalarida bugungi kunda 83,6 million birlikdagi jami adabiyotlar fondidan 3,5 million tasi elektron ko'rinishda ekanligi, ayniqsa, barcha axborot-kutubxona markazlari Internetga kirish imkoniyatini beruvchi lokal tarmoqlar tashkil etilganligi muhim omil bo'lmoqda.

Respublikamiz hayotida muxim siyosiy, huquqiy, iqtisodiy va madaniy ma'rifiy o'zgarishlar ro'y bermoqda. Bozor iqtisodiyoti munosabatlarning tarkib topishi va shakllanish jarayoni o,ziga xos ko'rinishda amalga oshmoqda. Kutubxona- axborot faoliyatida ham olib borilayotgan islohatlarning muvaffaqiyati ko'p jihatdan faoliyatni to'g'ri tashkil qilish va boshqarishga bog,liqdir. “Axborotlashtirish va kutubxonashunoslik” ta'lim yo'nalishi bo'yicha bakalavr kadrlari tayyorlashda “Axborot-kutubxona faoliyati boshqaruvi” fani, kutubxonashunoslik fanlari tizimidagi yakunlovchi bosqich bo'lib, talabalarga ixtisoslik bo'yicha bilim berishda muxim ahamiyatga egadir.

Menejment inglizcha so'z bo'lib, boshqaruv ma'nosini anglatadi. U har qanday tashkilotlarda band bo'lgan kishilarga rahbarlik qilish, ularni boshqarish faoliyatidir. Menejment deganda ma'lum maqsadlarga erishish yo'lida odamlarni hatti -

harakatini tashkil qilish va tartibga solish faoliyati tushuniladi. Oddiy qilib aytganda, menejment – tashkilot oldiga qo'yilgan maqsadlarga boshqa odamlarni mehnatini, qobiliyatlarini, intellektini, xarakter motivlarini qo'llagan xolda erishish demakdir. Menejment shuningdek boshqaruv borasidagi vazifalarni amalga oshirishga yordam beruvchi insoniy bilimlar doirasidir. Va nixoyat, menejment boshqaruv faoliyatini amalga oshiruvchi alohida kishilar toifasi – menejerlar majmuasi sifatida ham tushunish mumkin. Boshqaruv ijtimoiy rivojlanishning obyektiv zarur elementidir. Har qanday jamoa faoliyati boshqaruvsiz, tartib belgilash, faoliyatini tashkil qilish, kishilar orasida ma'lum munosabatlarni yuzaga keltirishsiz, hamda turli tashkilotlarni ishini kelishtirishsiz amalga oshirib bo'lmaydi. Demak, boshqaruv tashkiliy, ma'muriy, ijtimoiy- psixologik jixatlarga ega bo'lib, korxonalar, alohida tashkilot, tarmoq, tizimlarni maqsadga muvofiq tarzda funktsiya qilishini ta'minlaydigan alohida faoliyat. Har qanday boshqaruvning obyekti bu biron- bir tashkilotdir. Har qanday tashkilotga uning xajmi, qanday doirada faoliyat ko'rsatishi va qanday vazifalarni hal qilishidan qat'iy nazar, umumiy xos jixatlar mavjud. Har qanday tashkilotning asosini tashkil qiluvchi elementlar: tashkilot faoliyatini amalga oshiruvchi odamlar, tashkilot hal qilishi lozim bo'lgan maqsadlar va shuning uchun yaratilgan metodlar, hamda ushbu qo'yilgan maqsadlarga erishish uchun tashkilotni xarakterga keltiruvchi va jamlovchi boshqaruvchilar mavjud. Tashkilotni ushbu umumiy tashkil etuvchilaridan kelib chiqib quyidagicha ta'rifini berish mumkin. Menejmentning rivojlanish bosqichlari. Boshqaruv amaliyoti o'zining qadimiy, boy tarixiga ega, tarixan ancha asrlar davomida shakllangan bo'lsa ham, fan sifatida, mustaqil faoliyat yo'nalishi sifatida faqat yigirmanchi asrdagina tan olingan. Shuning uchun ham odatda ilmiy izlanishlar 1900 yilgacha bo'lgan boshqaruv va tashkilotlar, hamda 1900 yillardan so'ng boshqaruv va tashkilotlar deb ataladi. Insoniyat tarixida buyuk ishlarni amalga oshirgan tarixiy shaxslar va olimlar boshqaruv amaliyotiga o'z xissalarini qo'shganlar. Aynan boshqaruvning xususiyatlari borasida Arximed, Al-Xorazmiy, G.Galiley, A.Smit, D.Rikardo, Keyns, R.Ouen va boshqa ko'plab shaxslar boshqaruvning tarixiy ildizlarini yaratishda o'z xissalarini qo'shganlar. Ammo boshqaruvda tizimli yondoshuvni, fikrlarni shakllanishi va uni fan, alohida faoliyat sifatida tan olinishi 1900 yillardan keyin boshlangan. 1930- yillardan boshqaruv tarixida yana bir o'ziga xos bosqich ko'zga tashlandi. Bu bosqich ko'pincha “neoklassik davr” deb ataladi va ahamiyati jixatidan birinchi va ikkinchisiga yon bosmaydi. Bu davr “insoniy munosabatlar” deb nom olgan maktabning yuzaga kelishi bilan xarakterli. 1940-60 yillar davomida bu yo'nalish tashkilotlarni “ijtimoiy tizim” sifatida qarash lozim degan fikrlar bilan

davom etdi. 30- yillardan so'ng, ayniqsa bu yangi g'oyalar yapon menedjerlari tomonidan chuqur o'rganilib, amalda qullanib kelindi. Xarakteriga ko'ra bu davrni g'oyalari psixologiya, sotsiologiya, umuman, inson xulq-atvori borasidagi fanlarning erishgan yutuqlarini boshqaruvga qo'llab qurishdan iborat edi.

Axborot –kutubxona faoliyatini boshqarish tamoyillari (printsiplari). Mamlakatimizdagi yangi siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy sharoitlarda, hamda axborotli jamiyat qurish ishlari amalga oshirilayotgan bir davrda, axborot - kutubxona muassasalarining haq- huquqlari, ularni jamiyat hayoti. Funktsiyasi va roli, iqtisodiy o'zgarishlar va jamoatchilik talablarini hisobga olgan xolda o'zgarimoqda. Bularniig xammasi axborot-kutubxona faoliyatini boshqarish printsiplari va metodlarini o'zgartirishni, mavjud moddiy, moliyaviy va inson resurlaridan optimal foydalanish yo'llarini qidirib topishni talab qilmoqda. Axborot-kutubxona faoliyatini boshqarishni qayta tashkil etish ishlari kutubxonachi va axborot xodimlarini tashabbuskorligi, ishlab chiqarishning samaradorligini iqtisodiy manfaatdorlik jihatidan oshirish, kutubxona va axborot muassasalari faoliyatini jamiyat talablariga moslashtirishga yunaltirish orqali amalga oshirishni talab qilmoqda

2 . Boshqaruv printsiplari –bu jamiyatning ma'lum bir ijtimoiy-iqtisodiy sharoitida boshqaruv organlari amal qiladigan asosiy qoida va me'yorlardir. Boshqaruv printsiplarida, boshqaruv organlarini tashkil etishga, boshqaruv funktsiyalarini amalga oshirish metodlariga, kutubxona-axborot faoliyatini davlat, idoralar va boshqa tashkilotlar bilan uzaro munosabatlari xarakteriga kuyiladigan asosiy talablarda o'z aksini topadi. Shunday qilib, boshqaruv printsiplari- bu asosiy boshqaruv nizom, ya'ni asosiy qoida bo'lib, kutubxona-axborot faoliyatini boshqarishda unga amal qilish zarur.

Axborot-kutubxona faoliyatini boshqarish tamoyillari. Yangi sharoitda kutubxona-axborot faoliyatini boshqarishning asosiy printsiplari quyidagilardir: 1. Demokratlashtirish printsipi; 2. Nomarkazlashtirish printsipi; 3. Ishchang hamkorlik printsipi; 4. Ilmiylik printsipi; 5. Boshqaruvchilar va boshqariluvchilar tizimining o'zaro mutanosibliigi printsipi; 6. Siyosiy yondoshuv printsipi; 7. Mitakaviy va soxaviy boshqaruvning bir- biriga optimal mosligi printsipi. Demokratlashtirish printsipi –bu kutubxon-axborot faoliyatini boshqarishda demokratik usullarni qo'llashni rivojlantirish va oshkoralikni qo'llash, jamoatchilik fikrini e'tiborga olish, kasbiy kungilli jamoatchilik tashkilotlarini rolini oshirish demakdir. Shu bilan birga demokratlashtirish printsipi deganda, kutubxona va axborot muassasalari raxbarlarini saylash, ularni o'z ishlari haqida vaqti- vaqti bilan jamoatchilik oldida hisobot berishi, kutubxona va axborot muassasalari fondini barcha uchun ochiq

boʻlishi va ularni xaqiqiy va potentsial isteʼmolchilarini talablarini toʻliq qondirish uchun qiziqishlarini oʻrganib borish tushuniladi. Keyingi yillarda kutubxona-axborot faoliyati haqidagi qonunlar, bu sohadagi asosiy yoʻnalishlar, qabul qilingan qarorlar va qonunlarni joriy etish, jamiyatni axborotlashtirish boʻyicha turli muammolarni muxokama etishda jamoatchilikni keng ishtirok etishi taʼminlanmoqda. Jumladan, Oʻzbekiston Respublikasining “Kutubxonachilik ishi haqidagi qonun loyixasi jamoatchilik tomonidan bir necha marotaba muxokama qilindi. Kutubxonachilik assotsiatsiyalari halqaro kutubxonachilik anjumanlarida faol ishtirok etmoqdalar. Bularni barchasi mamlakatda kutubxona-axborot faoliyatini boshqarishda davlat- jamoatchilik tizimini yuzaga kelayotganidan dalolat bermoqda. Nomarkazlashtirish printsiipi- ikkita aspektdan iborat: iqtisodiy va huquqiy. Iqtisodiy aspektda Vazirlar Maxkamasi tomonidan faqat Oʻzbekiston Milliy kutubxonasi iqtisodiy taʼminlanadi. Qolgan kutubxonalar tegishli vazirliklar, idoralar, korxonalar, jamoatchilik tashkilotlari tomonidan moliyaviy taʼminlanadi.

References

1. “Fundamentals of Library “Library management 101: A practical guide ”by DIANE L.VELASQUEZ
2. “Fundamentals of Library and Informational science”, by ABDUWAHAB OLANREWAJU ISSA,
3. Harris, M.H. History of Libraries in the Western World, 4th ed. (Scarecrow, 2011)
4. http://en.wikipedia.org/wiki/Library_science
5. <https://WWW.rocket-library.com/>
6. https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_libraries